

čovjeka kojega djelatnost ne mora, ali može, biti vezana za more, već za plovidbu i plovidbena sredstva uopće (brodar, lađar).

S obzirom na obilježnost značenja, tj. na odnos neutralno/obilježeno nisu sve riječi jednake — četiri su neobilježene, a peta, *lađar*, danas se sve manje upotrebljava, kao i riječ *lađa*, iako postoji razlika: *lađa* je na rijeci, a brod na moru. Općenito se nametnula riječ *brod* po načelu, koje je spomenuto naprijed, jedan pojam — jedna riječ. O tom odnosu sada ne možemo raspravljati. Međutim, uz pet naših riječi navodi se, i više od pet značenja, pojedine od njih imaju dva do tri značenja. Zbog toga nam je riječ *lađar* potrebna i u suvremenom književnom jeziku, ali bi joj trebalo dati »vlastito« značenje, tj. druge riječi upravo riječ *brodar* ne bi trebalo u neutralnom, neobilježenom tekstu upotrebljavati u istom značenju.

Pet razmatranih riječi trebalo bi u suvremenom književnom jeziku u neutralnom stilu upotrebljavati u ovim značenjima:

1. *Moreplovac* je čovjek kojemu je plovidba morem životno djelovanje (ka-

ko je to formulirao naš čitatelj) koji plovi po dalekim morima, posebno otkrivač, istraživač nepoznatih mora.

2. *Pomorac* je (svaki) onaj čovjek koji živi od plovidbe morem, kojemu je to zanimanje.

3. *Mornar* je 1) (u širem značenju) isto što pomorac, i 2) u užem značenju a) član brodske posade u mornarici (ne samo u trgovačkoj) i b) vojnik u ratnoj mornarici.

4. *Brodar* je 1) čovjek koji radi u brodarstvu, tj. u privrednoj grani koja obavlja prijevoz putnika i robe vodom, i to u pomorstvu i riječnom brodarstvu, a i ne mora ploviti ili raditi na brodu, 2) poduzeće koje se bavi brodarskom djelatnošću. (Čovjek i poduzeće koje je vlasnik broda bit će *brodovlasnik*, a onaj koji gradi brodove — *brodograditelj*.)

5. *Lađar* bi trebalo upotrebljavati za čovjeka koji prevozi lađom (brodom), koji živi i radi na lađi (brodu). U tom značenju ne bi trebalo upotrebljavati riječ *brodar*, koja inače dolazi u istom značenju. (Čovjek koji radi na skeli, prevozi skelom, naziva se *skelar*.)

Mijo Lončarić

OSVRTI

IGROKAZ OD SCHAUSPIEL?

Jedno od najzanimljivijih pitanja i najtežih problema znanosti o jeziku predstavlja istraživanje i određivanje prevedenica. U tom se području moraju uzeti u obzir sljedeći faktori: a) što točnije podudaranje u obliku riječi, b) značenje riječi, c) društvene mogućnosti preuzimanja stranog uzora. Nije lako uz sve to odrediti uzor, mora se računati i s različitim jezicima-posrednicima. Ako se, prema tome, oblik riječi (tzv. izvorne

riječi, uzora i njegove prevedenice) ne može objasniti na osnovi pretpostavljenog neposrednog uzora (dakle, oblik riječi ne odgovara uvjetu a), nameće se potreba da se istraživanje proširi i na druge moguće jezike-posrednike. To je baš slučaj i s riječju *igrokaz*.

Matthias Rammelmeyer u svojoj monografiji »Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen« (Njemačke prevedenice u srpskohrvatskom), Wiesbaden, 1975, spominje riječ *igrokaz* u poglavlju 2.2.4.3. »Lehnwortbildungstyp III:

Substantivstamm + Kompositions-morphem + Verbalstamm + Ø Suffix« (Tip za tvorbu pozajmljenica III: imenička osnova + imenička osnova + spojni morphem + glagolska osnova + sufiks Ø, str. 52—3) i kvalificira je kao prevedenicu njemačke riječi *Schauspiel*. U analizi spomenutoga tipa autor navodi još mnogo riječi koje su po njegovu mišljenju istog tipa: *krvotok, nogomet, ribolov, rukopis, vodopad* itd. Na već spomenuti uvjet a) obraća pažnju u svojoj izuzetno stručnoj recenziji Rammelmeyerove knjige Stj. Babić kad kaže: »Kao njemačku prevedenicu on (autor) često spominje *nogomet*, a njemački *Fussball* preveden na naš jezik bio bi *nogolopta*... A kad nije *nogomet*, još manje može biti *rukomet*.« (Njemačke prevedenice — izazov našim lingvistima, Domeći, 9, Rijeka, 1980, 93—4). U registru riječi (Alphabetisches Verzeichnis der Lehnübersetzungen, str. 146) nalazimo *igrokaz* na str. 188.: »*igrokaz* — *Schauspiel*.« Kao vrijeme za prvu potvrdu autor registrira god. 1835. (iz knjige »Sbirka nekih rječih, koje su ili u gornjoj ili u donjoj Iliriji pomanje poznane«).

Ja sam našao jednu znatno raniju potvrdu za upotrebu riječi *igrokaz*. U monografiji P. Cindrića »Hrvatski i srpski teatar«, Zagreb, 1960, u građi za ilustraciju između stranica 64. i 65. nalazi se »Jedan od najstarijih sačuvanih plakata hrvatskih (kajkavskih) predstava gornjogradskih đaka u Zagrebu iz god. 1802.« Na plakatu piše: *IGROKAZ* Izpeľyan vu Zagrebu dana 1^{voga} Martiujsfa, 1802...«

Riječ se s formalne strane teško može objasniti kao njemačka prevedenica. Uzimajući u obzir oblik, mislim da uzor treba tražiti u mađarskom jeziku. *Schau-* i *spiel-* predstavljaju glagolske osnove od glagola *schauen* i *spielen*. Za prvi se daje značenje *gledati, motriti* (A. Hurm: Njemačko-hrvatski rječnik, Zagreb, 1954, 471. G. Šamšalović: Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik, Zagreb,

1975, 811), za drugi *igrati se, svirati, glumiti, njihati, lepršati* (Hurm, 516), *igrati se, svirati* (Šamš., 875). Ne podudara se članovi njemačke i hrvatske složenice. Ako se kao uzor uzme mađarska riječ *játékszín*, odmah se uklanjaju sve teškoće. U mađarskom riječ *játékszín* egzistirala je u kazališnoj terminologiji od druge polovice 18. stoljeća; danas je već arhaizam. Riječ je nastala u početku doba velike borbe za obnovu jezika u Mađarskoj. Prva je potvrda iz g. 1750: »Scena: Játék-sín, hely, ház: Schau-Bühne«. (A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára, II, 265 — Povijesno-etimološki rječnik mađarskog jezika).

Što se tiče drugog člana mađarske složenice *-szín*, treba spomenuti da je imao značenje 'pokrivena, ali sa stranâ otvorena zgrada'. Mađarska riječ, dakle, ima značenje (prema članovima): 'mjesto, prostorija za (kazališnu) igru'. Riječ *szín* znači osim toga i predstavu: *színe vinni* (darabot) znači *predstaviti* /*(kazališni) komad*/. Dobro to pokazuje i mađarska riječ *színház* 'teatar, kazalište', čiji oblik točno odgovara hrvatskoj izvedenici *kazalište* (*igrokaz* — *játékszín*, *kazalište* — *színház*). Što se tiče drugog dijela mađarske složenice *ház* 'kuća, dom', treba imati na umu da se u značenju 'mjesto za (iz)vršenje neke radnje (u najširem smislu)' u hrvatsko-(srpsko)m jeziku upotrebljava veoma aktivan sufiks *-ište* kojemu u mađarskom često odgovara složenica s drugim dijelom *-ház* (O toj pojavi vidi: I. Nyomárkay: Poređenje nesrodnih jezika sa gledišta građenja reči. Zbornik Međunarodnog slavističkog centra, VI, 1977. 461—467).

S pomoću mađarske riječi lako se može objasniti taj stari hrvatski termin. Njemačka riječ *Schauspiel*, prema tome, ne može biti neposredan uzor za hrvatsku *igrokaz*.

Poznata je stvar da tijekom razvoja društvenih i kulturnih prilika nastaju novi pojmovi. Za njih svaki jezik treba

da nađe svoju najadekvatniju riječ. Ove se riječi mogu tvoriti ili slaganjem ili prevođenjem ili preuzimanjem nekog stranog termina. Zato moramo svaku riječ za koju postoji sumnja da je preveđenica, pojedinačno promatrati. U Mađarskoj je velika borba za obnovu jezika počela već u drugoj polovici 18. stoljeća, kod Hrvata nešto kasnije. Tom se borbom može objasniti težnja za izgradnju svoje terminologije u svim područjima kulturnog života, drugim riječima izrazitu tendenciju jezičnog purizma u oba jezika. Baš primjer riječi *igrokaz* upozorava nas da bi bilo od velike koristi opširnije i dublje istražiti taj pokret za obnovu jezika usporedno kod Hrvata i kod Mađara. Bilo bi korisno obratiti pažnju na neke zajedničke tendencije, na slična i različita rješavanja u težnji za izgradnju nove terminologije. Budući da je riječ o jezicima različitog podrijetla i različite strukture, ovakvo bi proučavanje dalo dragocjene rezultate i za opću lingvistiku.

István Nyomárkay

KAKO TREBA TRANSLITERIRATI S GRČKOGA

Naši se tiskari sve rjeđe odlučuju na to da tiskaju grčke riječi grčkim slovima. Zbog toga su naši pisci sve češće prisiljeni da ih transliteriraju latinskim pismom. I tada dolazi do vratolomijâ koje — neka se nitko ne uvrijedi! — upravo sramote našu kulturnu javnost. Budući da nemamo nikakvoga pravopisom točno ustanovljenog propisa o transliteraciji grčkog alfabeta, pisci se gotovo u pravilu odlučuju za neko svoje načelo transliteriranja, onakvo kakvo misle da im svjetuje njihov zdrav razum. Ta su načela dakako posve proizvoljna. I još gore: katkada se dobiva dojam da pravila koja naši autori slijede ovise o časovitu nadahnuću svakoga pojedinog pisca. Zato ćemo na ovom mjestu izložiti rješenja koja u tom smi-

slu već postoje i u nas i u svijetu, a zatim dati i naš prijedlog na razmatranje. Tim bi se pak prijedlogom moralo u prvom redu pozabaviti Hrvatsko društvo klasičnih filologa koje je, nema sumnje, najkompetentnije da o tome dade svoje stručno mišljenje i da se tako konačno riješi taj problem.

Najprije ćemo izložiti pravila transliteriranja s grčkoga koja već otprije postoje u našoj bibliotečnoj praksi, a koja su ustanovljena propisom što ga je 1970. godine objavilo Društvo bibliotekara Hrvatske u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone.¹ Taj je pravilnik već prije toga, na sastancima od 20. i 21. svibnja 1965. i 1. do 3. lipnja 1967., odobrila Komisija za katalogizaciju Saveza društava bibliotekara Jugoslavije i preporučila da se propisi ovog pravilnika primjenjuju u svima jugoslavenskim knjižnicama. Evo kako se prema tom pravilniku mora transliterirati s grčkoga:

α	= a	ν	= n
β	= b	ξ	= x
γ	= g	\omicron	= o
δ	= d	π	= p
ϵ	= e	ρ	= r
ζ	= z	σ, ς	= s
η	= ē	τ	= t
θ	= th	υ	= y
ι	= i	φ	= ph
κ	= k	χ	= ch
λ	= l	ψ	= ps
μ	= m	ω	= ō

Naglasci ' , ` , ~, tih hak ' , oštri hak ' , dijereza · i *iota subscriptum* preuzimaju se pri transliteriranju točno prema predlošku.

Iako je ta transliteracija prilično vjerna načelima transliteriranja koji se danas u svijetu općenito primjenjuju, — na neke manje zamjerke što bi joj se možda mogle uputiti upozorit ćemo

¹ Prvi dio: Odrednice i redalice, str. 430.